

О.В. Кравченко**КУЛЬТУРОЛОГІЯ В УКРАЇНІ: ПРОФЕСІЯ NON GRATA**

Проаналізовано сукупність інституційних, ідеологічних та освітніх чинників, що спричиняють проблему невизнання культурології як професії в Україні. Окреслено особливості соціальної ідентифікації культуролога у порівнянні із суміжними гуманітарними та соціальними спеціальностями. Показано, що її методологічна багатовекторність, номінальні «міграції» між різними галузями знань, відсутність артикульованого професійного запиту на ринку праці, слабкість фахової спільноти, яка не сформувала чіткого суспільного образу професії – є ознаками її вразливості у боротьбі за ексклюзивну юрисдикцію у сфері гуманітарних знань. Зазначено, що невідповідність між декларованими компетентностями та реальними сферами застосування знань спричиняє транзитивний характер професійної реалізації культурології. Доведено, що практики функціональної мімікрії ускладнюють професійну легітимацію спеціальності та конвертацію академічного капіталу дипломованого фахівця в його соціальний й економічний капітал. Обґрунтовано, що незавершеність професіоналізації культурології, що виявляється у її функціональній «невидимості», актуалізує потребу у критичному переосмисленні культури та модернізації стратегії її професійного забезпечення.

Ключові слова: культурологія, культурні дослідження, інституціалізація, освітні стандарти, компетентності, культурологічна освіта, ринок праці, професія, професійна ідентичність.

DOI 10.34079/2518-1343-2025-15-30-117-132

Постановка проблеми. Культурологія виглядає звично у сучасному переліку спеціальностей вищій школі України. За нею оголошуються набори абітурієнтів, здійснюється освітній процес, видаються дипломи. У 2020 році за спеціальністю «Культурологія» затверджено стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня. Проте питання щодо змісту навчання, спрямованості фахової підготовки, щодо того, ким є або має бути професійний культуролог, – залишаються актуальними протягом трьох десятиліть. Адаже до сьогодні відповідна позиція відсутня у Національному класифікаторі професій. Цей парадокс не часто привертає до себе увагу, оскільки в академічному середовищі сформувався певний консенсус щодо культурології. Він полягає у визнанні унікальності цієї системи знань у контексті класичних наук. Тому невизначеність її дисциплінарної матриці вважається не вадою, а перевагою, а проблемне поле досліджень та зміст освіти варіюється залежно від розуміння та тлумачення культури. Проте дискусії щодо теоретико-методологічної особливості культурології не мають відвертати увагу від потреби визначення сфери та змісту професійної діяльності культуролога.

Актуальність дослідження визначається низкою парадоксів, що супроводжують виникнення та існування культурології в українській вищій освіті. Зокрема: наявність численних освітніх проєктів за відсутності консенсусу щодо її змістової та методологічної основи; збільшення освітніх пропозицій за цією спеціальністю за відсутності сформованого запиту на фахівців; умовність зв'язку між змістом освіти та сферою працевлаштування випускників. Апологетика культурології

зводиться до актуалізації суспільної значимості самої культури, щодо якої спеціальність апріорно виглядає як затребувана. Успішні кейси із самореалізації, які продемонструвало чимало дипломованих культурологів, не знімають запитань щодо їх професійної ідентичності. Її проблемність засвідчують зміни в останньому за часом варіанті переліку освітніх галузей та спеціальностей, в якому зафіксовано нову формулу: «Культурологія та музеєзнавство». Перспектива створення освітніх стандартів за цією спеціальністю актуалізує критичний аналіз досвіду професійної адаптації культурології.

Метою статті є критичний аналіз інституційних, нормативних та освітніх чинників, що зумовили професійну невизначеність культурології в Україні та її обмежену здатність реалізуватися як самостійній професії. У межах дослідження аналізується взаємозалежність публічного та практичного виміру культурології, оцінюється відповідність змісту освітнього стандарту першого (бакалаврського) рівня реальним професійним вимогам, виявляється проблематичність інтерпретацій компетентнісного профілю культуролога в освітніх програмах українських ЗВО у контексті ринку праці, окреслюється позиція спеціальності у боротьбі за професійну юрисдикцію в умовах міждисциплінарної конкуренції. **Об'єктом дослідження** є інституційне позиціонування культурології в освітньо-професійному полі України. **Предмет дослідження** – професійна ідентичність культуролога в умовах структурної невизначеності.

Методи, які використані у цьому дослідженні, зумовлені поставленими завданнями: кількісні – щодо формальних аспектів структурування освітнього середовища; якісні – щодо даних з відкритих джерел, зокрема їх порівняльний аналіз та інтерпретація. У фокусі – аналіз інституціалізації культурології в Україні упродовж останніх десятиліть. Загальною методологічною основою даного дослідження є парситипативність: воно здійснюється з «середини» процесу формування та зміни культурологічної освіти, оскільки автор є не лише його спостерігачем, а й активним учасником.

Огляд останніх публікацій. Більшість наукових публікацій щодо культурології присвячені визначенню її змістової та методологічної специфіки. В числі останніх за часом є праці М. М. Бровко (Бровко, 2022), Р. В. Демчук (Демчук, 2018), П. Е. Герчанівської (Герчанівська, 2017), Ю. С. Сабадаш (Сабадаш, 2025). Можливо, найзмістовніша дискусія з цього приводу відбулася у 2023 р. у Вільнюсі під егідою Європейського гуманітарного університету (Mukha, Darmoriz, Kravchenko, Rybchynska, Dovgorolova and Shevchuk, 2024; UAC Lviv NGO, 2023). Власна візія методологічних та теоретичних підвалин культурології викладена у низці публікацій, присвячених її виникненню (Кравченко, О. В. та Кравченко, О. В., 2018), адаптації в науковому та освітньому середовищах (Кравченко, 2019), парадигмальним вимірам (Кравченко, 2021). Проте станом на сьогодні проблематика професійної ідентифікації цієї спеціальності практично практично відсутня у наукових дослідженнях. Пропонована стаття поглиблює деякі раніше сформульовані автором тези щодо соціального профілю культурології.

Джерельною основою дослідження є декілька груп документів. По-перше – це законодавчі акти (закони, постанови Кабінету Міністрів, накази міністерств), які врегульовують питання освітньої діяльності вищих навчальних закладів; по-друге, – це нормативні документи, що стосуються змісту культурологічної освіти, зокрема освітні стандарти; по-третє, – це освітні програми з культурології закладів вищої освіти, які дозволяють виявити змістову спрямованість освітнього процесу; по-п'яте, – це сайти, на яких розміщено інформацію для абітурієнтів, інформаційні ресурси з освіти, які формують соціальний профіль спеціальності; по-шосте, – це популярні ресурси з,

пошуку роботи, які дозволяють скласти уявлення про реальні пропозиції для культурологів на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Станом на 2024 р. про набір абітурієнтів на освітні програми з культурології оголосили 33 заклади вищої освіти України (Державна служба статистики України, 2024). Тобто починаючи з 1993 р., відколи в Україні здійснюються регулярні набори на денну форму навчання за цією спеціальністю, кількість академічних осередків, де локалізовано профільну підготовку, зроста майже у п'ять разів. Однак запитання «Ким працює культуролог?» – викликає фрустрацію у самих випускників. Відсутність професії «культуролог» у Національному класифікаторі професій (ДК 003:2010) засвідчує або невизнання цієї спеціальності ринком праці, або неможливість чіткої фіксації її функціональності та переліку професійних вимог. У відповідності до концепції конвертації капіталу П. Бурдьє, це означає, що інституціоналізований культурний капітал (виданий диплом) не визнається ринком як легітимний інструмент для отримання професійної посади. Загалом наявність або відсутність професії в офіційному класифікаторі не визначає її реальної значущості: подібна професія відсутня і за кордоном. Можливо, проблема полягає в особливостях структуризації ринку праці та формалізації професійних назв, адже економічні та соціальні практики швидко змінюються, а оновлення переліку професій є повільним та зарегульованим, оскільки фіксуються економічно обґрунтовані види діяльності, які піддаються чіткій ідентифікації. Натомість у класифікаторі наявні позиції, відповідні освітнім спеціальностям, які з'явилися у номенклатурі вищої освіти разом із культурологією: «Політолог», «Соціолог». Вочевидь, визнання нових професій відбувається не лише за наявності реального запиту з боку ринку праці, а й активності з боку зацікавлених груп їх агентів. У випадку з культурологією такого запиту немає, оскільки більшість роботодавців не мають чіткого уявлення, що саме такий спеціаліст може робити. Вакансії, де культурологічна освіта зазначена як умова отримання роботи, практично відсутні. Наприклад, на порталі державної служби зайнятості (career.gov.ua) серед понад декількох сотень тисяч пропозицій немає жодної, де фігурувала б професія культуролога. Відповідно, на комерційних майданчиках (work.ua, robota.ua) посади, які потенційно могли би обійматися культурологам, як правило, «маскуються» під інші назви: «контент-менеджер», «креативний редактор», «спеціаліст з комунікацій». Отже маємо ситуацію фахової «невидимості» культурології.

Визнання соціології та політології, вочевидь, є прикладом результативності професійного лобі. Проте українська культурологічна спільнота є розосередженою: випускники за цією спеціальністю часто змінюють сферу діяльності, відповідно – не об'єднуються в професійні асоціації та ідентифікують себе як культурологів лише за освітою. Звісно ж є громадські організації, які покликані мобілізувати соціальний потенціал на розв'язання культурних проблем. Наприклад: «Українська асоціація культурологів Львів» (2013), «Асоціація культурологів України» (2024). Проте по факту – це локальні ініціативи, які створені викладачами у відповідності до їх інтересів, що виходять за рамки посадових обов'язків. Наразі академічні осередки зосереджені здебільшого на викладанні та дослідженнях, а не на адвокації інституційного визнання фаху. У той же час асоціації роботодавців, які могли б лобіювати професійний статус культуролога – або відсутні, або перебувають у латентному стані. Державні інституції, які б могли взяти на себе цю функцію, наприклад Український культурний фонд, також зосереджені здебільшого на проєктному менеджменті, а не на формуванні професійного середовища. Тобто культурологія залишається без власного голосу – без структур, які б представляли її інтереси у діалозі з державою, суспільством і бізнесом.

Пошук відповіді на питання: яка ж робота для культуролога є фаховою? – ускладнюється через унормовану галузеву номадичність самої спеціальності. На

початку 90-х років вона співвідносилася з мистецтвознавством. У переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах з 1997 р. культурологія зазначена у галузі 0201 «Культура і мистецтво» (Кабінет Міністрів України, 1997). У Переліку 2010 року – вже у галузі «Гуманітарні науки і мистецтво» (Кабінет Міністрів України, 2010). У 2015 році її віднесли до галузі 03 Гуманітарні науки (Кабінет Міністрів України, 2015), а за версією переліку 2024 року вона загалом втратила свою автономність і поєднана з музеєзнавством у галузі знань «Культура, мистецтво та гуманітарні науки». Ці зміни не пов'язані із коригуванням змісту культурології і є виключно адміністративним варіантом розв'язання інституційних проблем. Зокрема міграція культурології у гуманітарну галузь, дозволила зняти гостроту питання фахової невідповідності викладацького складу кафедр філософії, філології, історії, соціології, що ініціювали відкриття цієї освітньої спеціальності у закладах вищої освіти різної спрямованості: від класичних до технічних університетів. Зміни у 2024 р., вочевидь, є спробою зменшити абстрактність культурології та конкретизувати її практичне призначення. Адже музеї є однією з базових установ сфери культури, з штатним розписом та посадовими обов'язками співробітників, а робота з артефактами, спадщиною, нарративами цілком співвідноситься з культурологічними компетентностями. З іншого боку, назва «Культурологія і музеєзнавство» дещо звужує уявлення про культуролога як фахівця для музейної сфери, хоча вона є лише одним із напрямів профілізації. Це дещо обмежує перспективу його підготовки до аналітичних чи політичних функцій у культурній практиці. Ситуація ускладнюється й тим, що в англomовному варіанті назва спеціальності подана не як «Culturology and Museum Studies», що відповідало б дійсності, і не як «Cultural Studies and Museology» або «Cultural Studies and Museum Studies», що відображало б перспективу входження у міжнародний ринок праці, а як «Sociology and Cultural studies». Автори цієї формули, мабуть, у такий спосіб намагалися подолати обмеженість пострадянського контексту, якому відповідає поняття «Culturology». Але ж «Sociology» як і «Cultural Studies» належать до галузі соціальних знань, зі своїми предметами та методологічними особливостями, що вимагають спеціальної підготовки. Отже офіційна номінація культурології залишає питання щодо змісту знань, на які мала би спиратися профільна освіта.

У країнах із усталеними культурними індустріями, наприклад у США, Великій Британії, Канаді, країнах ЄС, працевлаштування випускників «Cultural Studies» чимало залежить від фокусу програми (теоретичний, медійний, прикладний, постколоніальний тощо). У державних й приватних установах та закладах існують спеціалізовані позиції для Cultural Analysts, Culture Consultants або Memory Curators. Тобто представників професій, аналогічних культурологу, залучають до аналізу культурних процесів, розробки культурних стратегій, забезпечення міжкультурних комунікацій, формування публічної історії або інклюзивної пам'яті. Але в Україні такі ж функції часто виконують фахівці інших профілів, тому диплом культуролога часто не конвертується у професійний статус. З числа наявних у класифікаторі професій позиції, в програмах закладів вищої освіти перспектива працевлаштування здобувачів найчастіше визначається функціями: «методиста культурно-освітнього закладу», «редактора», «фахівця з управління проектами та програмами у сфері матеріального (нематеріального) виробництва» (Держспоживстандарт України, 2010). У публічному полі вакансій в сфері культури, крім артистів є запит на виконавців організаційних операцій: адміністраторів, організаторів, менеджерів. Очевидною є ситуація «транзитивної професіоналізації», спричиненої розривом між освітньою підготовкою і перспективами професійної реалізації, коли дипломовані фахівці змушені використовувати свій габітус (Бурдьє та Вакан, 2015) та соціальний капітал (особисті

зв'язки, комунікаційні навички), щоб «маскуватися» під інші професії. Отже нормативні передумови щодо визнання культурології як окремої професії із закріпленою кваліфікацією та унікальним функціональним ядром, відсутні, через що вона залишається здебільшого освітньою спеціальністю, а не фахом.

Зміст спеціальної освіти у вищій школі України певною мірою визначається стандартами за певними спеціальностями. Згідно з чинним стандартом спеціальності 034 «Культурологія» першого бакалаврського рівня ключовими елементами фахового ядра фахової підготовки є знання про культурні процеси й інститути. Зокрема об'єктом вивчення та діяльності є: «культурні процеси, явища, стани та ознаки, їх усвідомлення, інтерпретація та моделювання; соціокультурні інститути та практики, що забезпечують формування культурних норм та цінностей, способи їх втілення й використання». (МОН України, 2020). Нормативно зазначені цілі навчання зорієнтовані на «розв'язання складних соціокультурних задач і практичних проблем», методами «... пошуку, систематизації, аналізу та інтерпретації інформації щодо культурних об'єктів та практик, технології популяризації знань щодо культури та регулювання відносин у соціокультурній сфері» (МОН України, 2020). Відповідно, місцями працевлаштування можуть бути: заклади освіти, культури, мистецтва, культурні та креативні індустрії. До того ж це передбачає готовність до участі в освітньо-просвітницьких проектах, здатності створювати медіа-контент відповідного спрямування, уміння забезпечувати соціокультурне управління. Знання і вміння, які вирізняють цю спеціальність, містяться у переліку фахових компетентностей: критичний аналіз культурних явищ, інтерпретація джерел у багатоконтекстному полі; виявлення цінності і унікальності культурних об'єктів (українських та світових); врегулювання відносин у сфері культури; аналіз культурної політики, соціокультурне проектування, організація культурних подій; популяризація знань про культуру за допомогою сучасних технологій тощо. (МОН України, 2020). Комбінування зазначених методів та процедур (аналіз, інтерпретація, обґрунтування, проектування, організація) створює широку рамку для фахівця, що може виступати і як аналітик, і як дослідник, і як експерт, і як проектувальник культурної політики, і як культурний менеджер, і як популяризатор культури тощо. Це підтверджується і програмними результатами навчання: пошук та узагальнення інформації, робота з текстами, інтерпретація джерел, аналіз політик та технологій, класифікація культурних продуктів, експертиза культурних об'єктів, організація подій, презентація знань, публічна комунікація тощо. Проте жодна з компетентностей не є ексклюзивною і не закріплена за певною сферою професійної діяльності. З іншого боку, перелік вмінь, зафіксованих в нормативному змісті підготовки, є доволі широким і не дозволяє визначити фокус фахової підготовки та функціональності спеціаліста. Отже освітній профіль культуролога виглядає радше як набір міждисциплінарних компетенцій, ніж як цілісна кваліфікація. Тобто стандарт освіти визначає інструментарій, але не виокремлює культуролога як унікального професіонала. Чи зумовлює така еластичність професійної ідентифікації спеціальності її перспективу як «фахового безхатка»?

Тривалий час чинником, що забезпечував відносну стабільність академічної позиції культурології, була наявність державного замовлення на підготовку фахівців для сфери культури. За відсутності реальної оцінки ємності ринку культурних послуг його обґрунтування здебільшого мало соціальний характер (з огляду на контингент абітурієнтів) і спиралося на усталене офіційне уявлення про безумовну суспільну значущість культури. Водночас заклади вищої освіти формували зміст культурологічної підготовки, виходячи з власних кадрових ресурсів і освітніх традицій, а також із міркувань інституційної доцільності, використовуючи спеціальність як інструмент розв'язання внутрішніх проблем, а не як можливість запропонувати цілісну

та прагматично орієнтовану модель фахової освіти. За відсутності надійних статистичних даних неможливо сформувати навіть наближене уявлення про професійні траєкторії випускників чи верифікувати відповідність декларованих закладами вищої освіти фахових перспектив реальним можливостям працевлаштування. Попри це, у процесі акредитації університети наполягають на тому, що більшість випускників спеціальності працевлаштовуються у сфері культури відповідно до кваліфікації. Втім, ідеться про надзвичайно широкий спектр функцій: від аналітики до культурного менеджменту, від журналістики до викладання, що, своєю чергою, ускладнює окреслення чіткого професійного фокусу. Аналіз освітніх програм засвідчує, що в назвах більшості з них відтворено лише загальну назву спеціальності, що свідчить або про відсутність визначеного професійного профілю, або про свідоме закладання можливості оперативного коригування програм залежно від кон'юнктури. Водночас у тих програмах, де професійний фокус артикульовано чіткіше, ключовими є слова «менеджмент», «управління», «організація», що відповідає загальним освітнім трендам останніх десятиліть і, вочевидь, орієнтоване на пізнаваність випускника на ринку праці не за спеціальністю, а за виконуваною функцією.

Проблемність ідентифікації культурології зафіксована в інформаційних матеріалах та аналітичних звітах за результатами проєктів, реалізованих за підтримки Українського культурного фонду у 2021 році (Український культурний фонд, 2021b; Український культурний фонд, 2021a). В обох випадках застосовано показовий, хоча й концептуально суперечливий підхід: гуманітарну спеціальність 034 «Культурологія», яка з 2015 року належала до галузі знань 03 «Гуманітарні науки», та спеціальність 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», віднесена до галузі 02 «Культура і мистецтво», було фактично редуковано до спільного функціонального знаменника – підготовки фахівців з менеджменту у сфері культури.

Такий підхід, з одного боку, фактично визнає менеджмент адекватним змістовим наповненням культурологічних освітніх програм, а з іншого — легітимізує практику ігнорування закладами вищої освіти рекомендацій МОН України щодо відповідності змісту освітніх програм спеціальності, за якою вони реалізуються. Підміна культурологічної професійної юрисдикції управлінською, тобто визнання менеджменту достатнім і змістовно адекватним наповненням культурологічних освітніх програм, фіксує системну невідповідність між задекларованою спеціальністю та реальним змістом підготовки, що є не випадковим відхиленням, а структурною характеристикою освітньо-професійного поля культурології. Комерціалізація вищої освіти посилила цю тенденцію, зумовивши поширення специфічної практики неймінгу, за якої назва освітньої програми відображає не так її концептуальну стратегію, як виконує передусім маркетингову функцію. Масштаби проблеми змусили МОН України ще у 2018 році офіційно застерегти заклади вищої освіти від використання назв, що створюють конфлікт із класифікаційними межами спеціальностей, зокрема через запозичення термінів інших галузей, професій і компетентнісних профілів (Міністерство освіти і науки України, 2018). Втім, ці рекомендації залишилися здебільшого декларативними. Показово, що на початку 2025 року МОН України було змушене повторно актуалізувати цю проблему під час онлайн-наради з ректорським корпусом, знову наголосивши на неприпустимості назв-«маркетингових гасел» та використання у назвах освітніх програм понять, що належать до інших галузей або професій, які потребують окремого нормативного регулювання (зокрема «право», «дизайн», «менеджмент»). У цьому контексті систематичне використання в назвах освітніх програм з культурології таких маркерів, як «менеджмент», «менеджмент соціокультурної діяльності», а також формул «управління», «організація», «адміністрування», слід розглядати не просто як методологічну некоректність, а як

прояв функціональної мімікрії спеціальності. Саме через цю мімікрію культурологія намагається компенсувати відсутність власної професійної юрисдикції та низьку конвертованість культурологічного освітнього капіталу у стабільні професійні позиції. У підсумку академічне самовизначення спеціальності дедалі більше вибудовується не навколо формування унікального фахового ядра, а через запозичення зовнішніх, ринково привабливих функціональних ідентифікаторів, що лише посилює інституційну та професійну невизначеність культурології.

Проте за цими ключовими словами простежується один із сюжетів академічного самовизначення культурології. Викликом у формуванні концептуальної платформи культурологічної освіти стало те, що Україна успадкувала від радянських часів стереотипне ставлення до культури як до необхідної, але другорядної сфери: естетичної, виховної, символічної, але не стратегічної з точки зору розвитку держави. У радянській парадигмі культура насамперед розглядалася як інструмент ідеологічного впливу з чіткою диференціацією на масову (популярну, самодіяльну) та елітарну (професійну) форми. Сфера культурної самодіяльності, окрім естетичної функції, виконувала виховну та просвітницьку роль. Інші форми масової культури, наприклад, кіно, телебачення, популярна музика – несли значне ідеологічне навантаження. Натомість академічне мистецтво (класична музика, образотворче мистецтво, балет, опера, література) формувало елітарний культурний канон, який акумулював принципи офіційної ідеології. Відповідно, система підготовки кадрів суттєво відрізнялася залежно від рівня культурної діяльності. Для забезпечення масових культурних практик готували організаторів художньої самодіяльності та методистів культурно-просвітницької роботи в училищах та інститутах культури. Потреби професійного мистецтва задовольняли консерваторії, театральні інститути, інститути образотворчого мистецтва та відповідного профілю училища.

Першість у запровадженні культурології належала інститутам культури Харкова, Києва та Рівного, що визначило специфіку її подальшої адаптації в освіті. Наявність фахівців із практики культурно-просвітницької діяльності дозволяла розпочати підготовку кадрів без чіткої концептуалізації спеціальності. Водночас ексклюзивність цієї ініціативи загальмувала визнання наукового потенціалу культурології та зумовила її периферійність в академічній гуманітаристиці. Проте саме в інститутах культури на початку 1990-х років сформувалися щонайменше дві освітні перспективи: гуманітарна (академічна), спрямована на підготовку викладачів, аналітиків, теоретиків і дослідників культури; та модернізована організаційно-методична (культурно-просвітницька), зорієнтована на практики дозвілля, івент-менеджмент, масову та популярну культуру. Це призвело до розмивання професійного профілю культуролога: він коливався між «організатором культурно-дозвілєвої діяльності», «менеджером культури», «мистецтвознавцем», «філософом культури» без чіткого розмежування функцій і компетенцій. Унаслідок цього виникла структурна та змістова напруга між прикладною та аналітичною парадигмами, яка дотепер визначає змістове наповнення освітніх програм. Тенденцією останніх десятиліть стало пріоритетне відпрацювання прикладних варіантів культурології, тоді як критична рефлексія культурних процесів здебільшого локалізована в аналітичних центрах, що узагальнюють інформацію та виробляють рекомендації для владних структур, як, наприклад, Український центр культурних досліджень при Міністерстві культури. Унаслідок цього культурологія в Україні зберігає академічну периферійність і не здатна повноцінно впливати на політичні, економічні чи соціальні процеси, на відміну від Cultural Studies, інтегрованих у сучасні суспільно-політичні практики.

Від початку свого існування в системі вищої освіти України культурологія була «рівнянням із багатьма невідомими»: дисципліна без чітко визначеного предмета, наука

з мозаїчною методологією; спеціальність, соціальну місію якої мало кому вдавалося сформулювати та довести. Її вибудовували на ґрунті історії, філології, мистецтвознавства, філософії, але узагальнена концептуальна формула, яка б окреслила її змістове ядро, так і не з'явилася. Освітні програми з культурології охоплюють надзвичайно широкий спектр: від філософії культури до медіа-аналізу, від традиційної до цифрової культури, від історії мистецтва до менеджменту проєктів, від антропології до міжнародних культурних відносин, від фольклору до візуальної культури. Не маючи власної методологічної «території», культурологія змушена доводити свою легітимність, апелюючи до методів й понять з інших дисциплін, що створює враження запозиченості, залежності й фрагментарності. До сьогодні вона знаходиться у процесі перманентного самовизначення, балансує між прагненнями диференціації й інтеграції знань про культуру.

Специфічність культурології часто пояснюють через «міждисциплінарність», вкладаючи у цей термін різний зміст. Як методологічний вихід за межі усталених підходів і кооперація знань, міждисциплінарність є загальною тенденцією соціальних та гуманітарних наук кінця ХХ - початку ХХІ століття. Водночас для культурології вона стала вимушеною стратегією «виживання» в академічному полі, де дисципліна конкурує з респектабельнішими науками, не маючи власної методологічної платформи і претендуючи на синтезування різноманітних аналітичних підходів до культури. Зворотним ефектом є змістове «розфокусування»: мультиінструментальність часто перетворюється на самодостатню проблему. Культурологія постійно випробовує межі свого предметного поля, у якому співіснують будь-які інтерпретації культури: як способу життя, системи смислів, традицій, історичного процесу, символічного простору, семіотичної системи, ідеологічного ресурсу, способу діяльності та комунікативної практики. Відтак вона потребує арсеналу методів дослідження, що запозичуються з суміжних гуманітарних та соціальних наук. З одного боку, це відкриває унікальні перспективи синтезу історичного, соціального, філософського, мистецтвознавчого та політологічного дискурсів, а з іншого – позбавляє культурологію чітко окресленого ядра дисциплінарності, ускладнюючи її інституціалізацію як окремої академічної спеціальності та як професії.

Переосмислення базових характеристик забезпечує культурології інтелектуальну життєздатність: здатність адаптуватися, перетинати дисциплінарні кордони, формувати нові гібридні підходи до аналізу минулого і сучасності. Самі культурологи епістемологічну неусталеність здебільшого вважають перевагою: адже завдяки цьому формується чутлива смислова рамка визначення суспільних тенденцій, гібридних ідентичностей, нових форм культури, перетину локального і глобального. Водночас за відсутності обґрунтованої концептуальної платформи культурологічне знання залишається радше теоретичною мозаїкою, ніж чітко артикульованою наукою. До культурології звертаються і у медіадослідженнях, і в урбаністиці, і в музейній справі, і в політиці пам'яті тощо, але часто – лише як до компендіума методів та словника теорій. Розмитість структури також є предметом критики знання, що презентують Cultural Studies, проте вони мають надійніше інституційне позиціонування. Відкритість культурології дозволяє мобілізувати критичний потенціал в ситуації культурної складності та невизначеності. Але ефективність його використання чимало залежить від того, чи зможуть її представники сформулювати сферу власної компетентності та визначити свою суспільну місію. Отже без закріплення інституційних форм і визнання культуролога як суб'єкта професійного знання, його інструментальна гнучкість стає не перевагою, а симптомом маргіналізації та периферійності в академічному і професійному просторі.

Відсутність теоретичної цілісності системи знання в освіті зумовлює частковість та непевність визнання її результативності у практиці. Культуролог не має «власного» функціонального поля, яке визнається на ринку праці як унікальне: в жодній посадовій інструкції не зазначено, що саме він має виконувати. Як виглядає професійна ідентифікація культуролога у порівнянні з іншими спорідненими (або конкурентними) гуманітарними і соціальними та гуманітарними спеціальностями – зокрема з історією, соціологією, політологією, філософією? Кожна з них має певний соціальний образ, який спирається на усталені інституції, практики, функції та сприяє їх суспільній адаптації. Зокрема історія як академічна дисципліна, освітня спеціальність та професія має значно тривалішу традицію та інституційну вкоріненість. Професійний образ історика, хоча і переживає трансформацію, все ж має прив'язку до архівної справи, музейної роботи, викладання історії, експертизи у сфері гуманітарної політики, а з недавнього часу – публічної діяльності, просвітницьких медіа-проектів. Його професійна пізнаваність є доволі високою, а на ринку праці він може претендувати на низку посад, які відповідають його компетентностям. Соціологія формує чіткий фаховий профіль завдяки методологічному інструментарію (опитування, статистика, фокус-групи тощо), що дозволяє випускникам займати позиції у дослідженнях громадської думки, соціальному аудиті та експертних оцінках. Методологічна база соціології часто сприймається як більш «об'єктивна», ніж інтерпретативне знання в культурології. Це забезпечує соціальне та професійне визнання соціолога як фахівця і у державному, і у приватному, і у громадському секторах. Політологія асоціюється з владними структурами, аналітичними центрами, публічною політикою та міжнародними відносинами. Це створює уявлення про прикладну корисність політолога як: політичного аналітика, експерта з міжнародних відносин, радника, політичного оглядача, працівника аналітичного центру, помічника депутата тощо. На відміну від культуролога, політолог має більше асоційованих посад, в яких функціональність хоча б частково унормована або є практично усталеною. Щодо філософії, до якої тяжіє українська культурологія, то вона спирається у своїй професійній проекції на символічний статус, академічну тяглість та культурний авторитет як форми мислення. Філософський компонент (логіка, етика, естетика) присутні у різних освітніх програмах, а професія «Філософ» зафіксована у класифікаторах багатьох країн світу, зокрема й в Україні. У колективній уяві філософ є носієм критичного мислення, та моральних орієнтирів, тому часто виступає як публічний інтелектуал. Отже – це не лише фах, а авторитетна суспільна позиція, а також одна з небагатьох професій, що має водночас і інституційне визнання, і культурну легітимність. Навіть якщо його функції не формалізовані в класифікаторі і не завжди затребувані в утилітарному сенсі, філософа рідко ставлять під сумнів як «фахівця».

На відміну від представників цих спеціальностей, культуролог не має усталеного публічного образу. Зокрема він поступається соціологу в методологічній чіткості. Від історика культуролога відрізняє відсутність формалізованої професійної кваліфікації. У поряїнні з політологом він не має жодної інституції, що його безпосередньо підтримує. У культуролога немає того соціокультурного авторитету, як у філософа, який би посилював його професійну ідентичність. При цьому багатогранність культурологічних компетенцій об'єктивно ускладнює визнання його як унікального професіонала на ринку праці і зумовлює конкуренцію з представниками суміжних соціальних та гуманітарних спеціальностей на полі культури. Хоча культуролог може частково виконувати функції соціолога (якісний аналіз), історика (робота з меморіальними нарративами), політолога (участь у формуванні публічної політики), його рідко розглядають як першочергового кандидата для таких завдань. Натомість теоретичний і методологічний апарат культурології без особливих перешкод привласнюють інші професії: соціологи аналізують культурні ідентичності, історики

інтерпретують культурну динаміку, політологи коментують публічні дискурси, філософи інтерпретують смисли культурних явищ. Невизначеність сфери експертності змушує випускника-культуролога доводити свою професійність у кожній конкретній ситуації працевлаштування.

Професійна непевність спеціальності стає особливо очевидною, якщо проаналізувати її через призму юрисдикції (А. Еббот) та логіки соціального закриття (Е. Фрідсен). А. Еббот розглядає професійну структуру як динамічну «систему юрисдикції», де професії конкурують за право визначати, які проблеми вони уповноважені вирішувати, використовуючи при цьому унікальне абстрактне знання (Abbott, 1988). Тобто професії змагаються за монополію на аналіз певних сегментів суспільних проблем. Академічний успіх культурології був досягнутий за рахунок формування «академічної юрисдикції» (ліцензування, освіта, наукові ступені), але це знання не переведено у «практичну юрисдикцію». Потенційні сфери її застосування (аналіз культурної політики, управління культурною спадщиною тощо) – вже успішно освоєні суміжними, інституційно сильнішими професіями. Володіючи міждисциплінарним знанням, культурологія опинилася без монополії на жодну із ключових «культурних проблем»: тобто не змогла успішно відстояти і закріпити за собою ексклюзивну аналітичну позицію та визначену професійну територію. Вочевидь суспільство та держава не були переконані в тому, що експертиза культуролога є незамінною для розв'язання конкретних завдань та викликів. Боротьба за юрисдикцію була програна не стільки через відсутність знань, скільки через недостатню артикуляцію їхньої унікальної практичної цінності. Отже очевидним є онтологічний розрив між формальною академічною легітимацією культурології в Україні та її фактичною професійною невидимістю на ринку праці.

Слабка позиція культурології також може бути пояснена через концепцію Е. Фрідсена (Freidson, 2001) щодо професіоналізму як «третьої логіки». Фрідсен наголошував на критичній ролі державного визнання та автономії професії, що забезпечується «соціальним закриттям» – інституційним механізмом, який обмежує доступ до певних видів діяльності лише для сертифікованих фахівців. А саме: наявними освітніми стандартами, наявністю певної номінації у класифікаторі, активним професійним лобі тощо. У логіці Фрідсена культурологія, на відміну від інших гуманітарних спеціальностей, не змогла успішно використати свої переваги, щоб контролювати пропозицію послуг і тим самим забезпечити свій статус. Професійні функції культуролога доступні для фахівців із багатьох суміжних дисциплін. Ця проникність кордонів унеможливорює створення «дисциплінарної влади» – здатності професійної спільноти солідарно контролювати та оцінювати якість роботи, виключаючи некваліфікованих практиків. Відтак міждисциплінарний профіль культуролога, позбавлений юрисдикційної монополії та дієвих механізмів соціального закриття, не конвертувався у стабільний професійний статус.

Дихотомію між академічною легітимацією та професійною невидимістю можна пояснити крізь призму полів та капіталів П. Бурдьє (Бурдьє та Вакан, 2015). Інституціалізація культурології відбулася переважно в «академічному полі», де фахівці накопичили певний «академічний капітал» (наукові ступені, звання, публікації, тощо). Проте це поле в Україні функціонує з високим ступенем автономії від «економічного поля» (ринку праці) та «поля влади» (державної адміністрації), а капітал, що є цінним в межах університетської системи, виявляється неконвертованим у зовнішньому професійному середовищі. У результаті випускники не можуть сформувати чіткий «професійний габітус» (систему стійких диспозицій, які відповідають вимогам практичної професії). Їхній набір знань, хоч і є теоретично багатим, але не має чітко означених функціональних еквівалентів. Це призводить до професійної дифузії, коли

фахівці змушені приймати суміжні функціональні ролі, які не відображають їхню унікальну ідентичність. Відсутність чіткої професійної ніші заважає перетворенню академічного капіталу на «символічний капітал» – соціальне визнання, престиж та довіру, необхідні для ефективної професійної монополії. Тож нині культурологічна кваліфікація існує передусім як освітня спеціальність, а не як повноцінний фах, не маючи нормативного підкріплення та унікального функціонального ядра.

Проте сучасний соціополітичний контекст, особливо екзистенційні виклики повномасштабної війни, загострює потребу в інституціалізації культурологічної експертизи. Війна ідентичностей, яку веде росія, переводить культурологічне знання з категорії декоративного гуманітарного додатка у стратегічний ресурс оборони. Завдання деколонізації символічного простору, формування політики пам'яті, а також розроблення інструментів протидії інформаційно-психологічним атакам вимагають саме культурологічного типу мислення та аналізу. Але тривале невизнання автономності та практичної цінності знання про культуру є симптомом наявних глибинних структурних проблем, зумовлених, зокрема інерційністю соціокультурної інфраструктури. Розв'язання цієї проблеми потребує не лише коригування суспільно значущого фокусу щодо культурології, а й модернізації підходів до класифікації гуманітарних спеціальностей загалом. Це передбачало б зміну парадигми сприйняття культури з об'єкта споживання та адміністративного управління у сферу формування сенсів та реалізації ціннісних настанов, забезпечену адекватним теоретичним та практичним інструментарієм.

Отже культуролог не має гарантованого «соціального контракту» з ринком праці, а присутній на ньому імпровізаційно. Його соціальна позиція є доволі специфічною: з одного боку, він претендує на системне розуміння культурних процесів і має потенціал стати соціокультурним візіонером, фаховим провідником у складних лабіринтах ідентичності, пам'яті, символічної влади. З іншого боку, ринок праці поки що не може запропонувати йому адекватно визначеного місця, схилиючи здебільшого до однієї із професійних складових: прикладної діяльності організатора та управителя. Його знання не завжди виявляються затребуваними, а когнітивна позиція не прив'язана до певного професійного поля. Законодавець розрубав цей «гордіїв вузол» шляхом об'єднання двох спеціальностей «Культурологія» та «Музезнавство». Таке поєднання зі сферою емпіричного знання із чіткішими нормативним профілем навряд чи сприятиме виділенню професійної культурології. Чи стане ця формальна «поразка» в боротьбі за академічну автономію передумовою майбутньої перемоги у здобутті соціальної легітимності – покаже час. Але чи достатньо збереження номінальної присутності в академічному полі для реального розширення професійних можливостей?

Висновки. Здійснений аналіз доводить, що інституційна невизначеність культурології в Україні є не випадковою аномалією, а результатом переплетення історичних, структурних та соціокультурних чинників. Незважаючи на багаторічну присутність у системі вищої освіти, спеціальність зазнала поразки у боротьбі за професійну юрисдикцію, не набувши статусу окремої професії. Цей факт засвідчує обмежену конвертованість набутого випускниками культурного капіталу у реальні можливості працевлаштування.

Структурна амбівалентність спеціальності зокрема її інституційні «міграції», відсутність консенсусної концептуальної моделі й надмірна міждисциплінарність – унеможливили формування конкурентного професійного образу культуролога, чия фахова унікальність залишається на рівні освітньої перспективи, а не ринкової реальності. Вимушена функціональна мімікрія та інтеграція в суміжні сфери діяльності дипломованих випускників відображає транзитивний характер фаху та посилює розмивання професійної ідентичності.

Відсутність авторитетного фахового середовища, яке здатне ефективно артикулювати власні інтереси, суттєво послаблює позиції культурології у соціогуманітарному полі. У підсумку вона постає радше освітнім проектом, ніж професією з усталеним функціональним ядром. Інтеграція культурології з музеєзнавством відкриває потенційні практичні перспективи, але не усуває структурної невизначеності, радше змінює траєкторію професійної адаптації.

Разом із тим, «тінювий» інституційний статус культурології актуалізує не лише пошук її суспільно важливого фокусу, а й актуалізує потребу у модернізації підходів до професійної класифікації гуманітарних спеціальностей загалом. Подолання освітньо-професійного розриву вимагає як зміни парадигми сприйняття культури (з об'єкта управління на сферу формування сенсів та ціннісних настанов), так і активного лобіювання відповідних професійних позицій з боку зацікавлених агентів ринку праці, включно з державними структурами, які мають забезпечити теоретичне та практичне підґрунтя для фахової реалізації культурологічного знання.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з порівняльним аналізом міжнародного досвіду визнання професій, аналогічних культурології, вивченні ролі культуролога в інституційному розвитку культурного сектору та аналізу динаміки ринку у сфері культури, а також моделюванням альтернативної освітньої парадигми та можливостей інституціалізації культурології як професії нового типу.

Бібліографічний список

- UAC Lviv NGO, 2023. Культурологія як ризикований проект: ревізія постколоніального досвіду [відео]. [online] Доступно: https://www.youtube.com/watch?v=VixZSMCudYw&ab_channel=UACLvivNGO [Дата звернення; 10 травня 2025].
- Бровко, М.М., 2022. Методологічні проблеми культурологія як науки. В: Бровко М. М. (ред.) *Культура в контексті практичних форм буття людини: кол. монографія*. Ніжин: Вид. Лисенко М. М, сс. 5-51
- Бурдье, П. та Вакан, П., 2015. *Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп*. Пер. з англ. А. Рябчук. Київ: Медуза.
- Герчанівська, П.Е., 2017. *Культура в парадигмах ХХ-ХХІ ст.: монографія*. Київ: НАККіМ.
- Демчук, Р.В., 2018. Ідентифікаційні поняття культурології. В: М. А. Собуцький, Д. О. Король, Ю. В. Джулай (ред.) *Культурологія : Могилянська школа : колективна монографія*. Київ : Олег Філюк. сс. 9-45.
- Державна служба статистики України, 2024. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2024 році. Доступно: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/m_w/vofp_24.xls [Дата звернення: 10 травня 2025].
- Держспоживстандарт України, 2010. Національний класифікатор професій (ДК 003:2010) *Верховна Рада України* [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> [Дата звернення: 10 травня 2025]
- Кабінет Міністрів України, 1997. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями. Постанова від 24 травня 1997 року № 507. *Верховна Рада України* [online]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF/print> [Дата звернення: 11 червня 2025].
- Кабінет Міністрів України, 2010. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-

- кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра. Постанова від 27 серпня 2010 р. № 787. *Верховна Рада України* [online]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF#n10>. [Дата звернення: 11 червня 2025].
- Кабінет Міністрів України, 2015. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. Постанова від 29 квітня 2015 року №266. *Верховна Рада України* [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#n11>>. [Дата звернення: 11 червня 2025].
- Кравченко, О. В. та Кравченко, О. В., 2018. Культурологія в пострадянському освітньому дискурсі. *Дриновський збірник*, 11, сс. 440–449.
- Кравченко, О. В., 2019. Контраверсійність академічної траєкторії культурології в Україні. В: Ю. С. Сабадаш (ред.) *Сучасна культурологія: актуалізація теоретико-практичних вимірів : кол. монографія*. Київ: Ліра-К. сс. 30–64.
- Кравченко, О. В., 2021. Ідентифікація української культурології у контексті ідеї постмодерну. В: Ю. С. Сабадаш (ред.) *Сучасна культурологія: постмодернізм у логіці розвитку української гуманістики : кол. монографія*. Київ: Ліра-К, сс. 7–35.
- Міністерство освіти і науки України, 2018. Щодо надання роз'яснень стосовно освітніх програм. Лист № 1/9-377 від 05.06.2018 *Верховна Рада України* [online] Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-377729-18#Text>> [Дата звернення; 11 червня 2025].
- Міністерство освіти і науки України, 2020. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня галузі знань 03 – гуманітарні науки, спеціальності 034-культурологія від 16.06.2020 р. № 801 [online] Доступно: <<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/034-Kulturolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>> [Дата звернення; 11 червня 2025].
- Сабадаш, Ю.С., 2025. *Дослідницький простір української культурології: витоки, сучасний стан, перспективи: монографія*. Київ: Ліра-К.
- Український культурний фонд, 2021b. *Освітній профіль стратегії культури Львова* [online] Доступно: <https://fama.agency/wp-content/uploads/2021/09/Zvit_Osvitnij-profil-strategiyi-kultury-Lvova_Fama-UAK_version-1.pdf> [Дата звернення: 11 червня 2025].
- Український культурний фонд, 2021a. *Освіта менеджерів культури. Актуальна ситуація і перспективи розвитку* [online] Доступно: <<https://ukrainecreatives.education/wp-content/uploads/2022/02/15.pdf>> [Дата звернення: 11 червня 2025].
- Abbott, A., 1988. *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Freidson, E., 2001. *Professionalism: The Third Logic. On the Practice of Knowledge*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mukha, O., Darmoriz, O., Kravchenko, O., Rybchynska, Z., Dovgopolova, O., Shevchuk, D., 2024. Ukrainian Cultural Studies a Ukrainaan Culnural Studies as a “Risky Project”: Revision of the Post-colonial Experience. *Topos. Journal for Philosophy and Cultural Studies*, 2, pp. 156-183.

References

- Abbott, A. 1988. *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago: University of Chicago Press. (in English).
- Brovko, M.M., 2022. Metodolohichni problemy kulturolohiia yak nauky [Methodological problems of cultural studies as a science]. In: Brovko M. M. (red.) *Kultura v konteksti*

- praktychnykh form buttia liudyny: kol. monohrafiia*. Nizhyn: Vyd. Lysenko M. M, ss. 5-51 (in Ukrainian).
- Burdie, P. and Vakan, P., 2015. *Refleksyivna sotsiologhiia. Chastyna II: Chykazkyi vorkshop* [Reflexive Sociology. Part II: The Chicago Workshop]. Trans. from English. A. Ryabchuk. Kyiv: Meduza. (in Ukrainian).
- Demchuk, R.V., 2018. *Identyfikatsiini poniattia kulturolohii* [Identification concepts of cultural studies]. In: M. A. Sobutskyi, D. O. Korol, Yu. V. Dzhulai (red.) *Kulturolohiiia : Mohylianska shkola : kolektyvna monohrafiia*. Kyiv : Oleh Filiuk. ss. 9-45. (in Ukrainian).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2024. *Vyshcha ta fakhova peredvyshcha osvita v Ukraini u 2024 rotsi*. Available at: <<https://www.ukrstat.gov.ua/>> [Data zvernennia: 10 travnia 2025]. (in Ukrainian).
- Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2010. *Natsionalnyi klasyfikator profesii (DK 003:2010)* [National Classifier of Occupations (DK 003:2010)] *Verkhovna Rada Ukrainy* [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>> [Accessed May 10, 2025]. (in Ukrainian).
- Freidson, E., 2001. *Professionalism, the Third Logic: On the Practice of Knowledge*. Chicago: University of Chicago Press. (in English).
- Herchanivska, P.E., 2017. *Kultura v paradyhmakh XX-XXI st.: monohrafiia* [Culture in the paradigms of the 20th-21st centuries: monograph]. Kyiv: NAKKiM. (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 1997. *Pro perelik napriamiv ta spetsialnostei, za yakymyz diisnuietsia pidhotovka fakhivtsiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh za vidpovidnymy osvitno-kvalifikatsiinymy rivniamy* [On the list of areas and specialties in which specialists are trained in higher educational institutions at the appropriate educational and qualification levels. Resolution of May 24, 1997 No. 507]. *Postanova vid 24 travnia 1997 roku № 507. Verkhovna Rada Ukrainy* [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF/print>> [Accessed 11.06.2025]. (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 2010. *Pro zatverdzhennia pereliku spetsialnostei, za yakymy zdiisnuietsia pidhotovka fakhivtsiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh za osvitno-kvalifikatsiinymy rivniamy spetsialista i mahistra*. *Postanova vid 27 serpnia 2010 r. № 787* [On approval of the list of specialties in which specialists are trained in higher educational institutions at the specialist and master's educational and qualification levels. Resolution of August 27, 2010 No. 787]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-%D0%BF#n10>>. [Accessed 11.06.2025]. (in Ukrainian).
- Kabinet Ministriv Ukrainy, 2015. *Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisnuietsia pidhotovka здобувачив vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity*. *Postanova vid 29 kvitnia 2015 roku. №266* [On approval of the list of fields of knowledge and specialties in which applicants for higher and professional pre-higher education are trained. Resolution of April 29, 2015 No. 266]. *Verkhovna Rada Ukrainy* [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#n11>>. [Accessed 11.06.2025]. (in Ukrainian).
- Kravchenko, O.V. and Kravchenko O.V. 2018. *Kulturolohiiia v postradianskomu osvitnomu dyskursi* [Cultural studies in post-Soviet educational discourse]. *Drynovskiyi zbirnyk*, 11, ss. 440–449. (in Ukrainian).
- Kravchenko, O.V., 2019. *Kontraversiivist akademichnoi traiektorii kulturolohii v Ukraini* [The controversial nature of the academic trajectory of cultural studies in Ukraine].

- In: Yu. S. Sabadash (red.) *Suchasna kulturolohiia: aktualizatsiia teoretyko-praktychnykh vymiriv* : kol. monohrafiia. Kyiv: Lira-K. ss. 30–64. (in Ukrainian).
- Kravchenko, O.V., 2021. Identyfikatsiia ukrainskoi kulturolohii u konteksti idei postmodernu [Identification of Ukrainian cultural studies in the context of the idea of postmodernity]. In: Yu. S. Sabadash (red.) *Suchasna kulturolohiia: postmodernizm u lohitsi rozvytku ukrainskoi humanistyky*: kol. monohrafiia. Kyiv: Lira-K. ss. 7–35. (in Ukrainian).
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 2018. Shchodo nadannia roziasnen stosovno osvitnikh proham. Lyst Ministerstva osvity i nauky. Lyst № 1/9-377 vid 05.06.2018 [Regarding the provision of clarifications regarding educational programs. Letter No. 1/9-377 dated 05.06.2018] *Verkhovna Rada Ukrainy* [online]. Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-377729-18#Text>> [Data zvernennia; 11 chervnia 2025]. (in Ukrainian).
- Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, 2020. Standart vyshchoi osvity Ukrainy pershoho (bakalavrskoho) rivnia haluzi znan 03 – humanitarni nauky, spetsialnosti 034 – kulturolohiia vid 16.06.2020 r. № 801 [Standard of Higher Education of Ukraine of the first (bachelor's) level, field of knowledge 03 - humanities, specialty 034-cultural studies dated 06/16/2020 No. 801] [online]. Available at: <<https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/034-Kulturolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>> [Data zvernennia; 11 chervnia 2025]. (in Ukrainian).
- Mukha, O., Darmoriz, O., Kravchenko O., Rybchynska, Z., Dovgopolova, O., Shevchuk, D., 2014. Ukrainian Cultural Studies a Ukrainaan Culnural Studies as a “Risky Project”: Revision of the Post-colonial Experience. *Topos. Journal for Philosophy and Cultural Studies*, 2, pp. 156-183.
- Sabadash, Yu.S. 2025. *Doslidnytskyi prostir ukrainskoi kulturolohii: vytoky, suchasnyi stan, perspektyvy*: monhrafiia [Research space of Ukrainian cultural studies: origins, current state, prospects: monograph]. Kyiv : Lira-K. (in Ukrainian).
- UAC Lviv NGO, 2023. Kulturolohiia yak ryzykovanyi proiekt: reviziia postkolonialnoho dosvidu [Cultural studies as a risky project: a revision of the postcolonial experience]. [video] [online] Available at: Dostupno: https://www.youtube.com/watch?v=VixZSMCudYw&ab_channel=UACLvivNGO [Data zvernennia; 10 travnia 2025]. (in Ukrainian).
- Ukrainskyi kulturnyi fond, 2021a. Osvita menedzheriv kultury. Aktualna sytuatsiia i perspektyvy rozvytku [Education of cultural managers. Current situation and development prospects] [online]. Available at: <<https://ukrainecreatives.education/wp-content/uploads/2022/02/15.pdf>> [Accessed 11.06.2025]. (in Ukrainian).
- Ukrainskyi kulturnyi fond, 2021b. Osvitnij profil stratehii kultury Lvova [Educational profile of Lviv's cultural strategy] [online]. Available at: <https://fama.agency/wp-content/uploads/2021/09/Zvit_Osvitnij-profil-strategiyi-kultury-Lvova_Fama-UAK_version-1.pdf> [Accessed 11.06.2025]. (in Ukrainian).
- Стаття надійшла до редакції 12.11.2025 р.

O.V. Kravchenko

CULTURAL STUDIES IN UKRAINE: A PROFESSION NON GRATA

The emergence of cultural studies as a distinct academic and professional specialty in Ukraine has functioned largely as a social experiment. It has yet to consolidate its position

within the official framework of professional nomenclature. The labor market does not currently provide the necessary conditions for the formal recognition of cultural studies as an autonomous profession, resulting in a persistent disconnect between educational preparation and professional implementation. Consequently, the official categorization of cultural studies leaves unresolved questions regarding the epistemological foundations upon which the specialized education should be constructed. Devoid of a clearly defined methodological “territory,” cultural studies frequently must assert its disciplinary legitimacy by appropriating methods and conceptual frameworks from other fields, thereby engendering perceptions of disciplinary borrowing, dependency, and fragmentation. The paradox inherent to cultural studies resides in its ongoing process of self-definition, as it negotiates the tension between aspirations for disciplinary differentiation and the integrative demands of interdisciplinary knowledge about culture. Within the Ukrainian context, a cultural studies specialist is a professional figure characterized by the absence of clear-cut criteria for expertise, effectively positioned as a peripheral actor in adjacent knowledge domains, endowed with a diffuse set of competencies and a provisional professional function. The failure to recognize cultural studies as an independent profession is not merely a bureaucratic or administrative shortcoming but reflects a deeper societal deficiency in the demand for culture as a critical sphere of reflection and inquiry. The cultural studies specialist lacks a guaranteed “social contract” with the labor market. Their social positioning is notably ambivalent: on one hand, they claim to possess a systemic understanding of cultural dynamics and hold the potential to function as sociocultural visionaries and expert guides navigating the complex labyrinths of identity, memory, and symbolic power. On the other hand, the labor market remains unable to allocate them a clearly defined professional niche, often relegating their role to one of applied practitioners focused on organizational and managerial functions. In this regard, educational development has outstripped the institutional formalization of the profession. Social expectations surrounding cultural studies specialists remain underdeveloped; consequently, the profession lacks standardized job classifications and regulatory frameworks such as formal job descriptions or government mandates. Its professional distinctiveness continues to reside primarily at the level of educational discourse rather than in the practical realities of the labor market. Furthermore, the ideological legacy inherited from prior state policies continues to influence governmental approaches to humanitarian policy and, by extension, the professional taxonomy within the cultural sector. Thus, the prevailing condition of professional ambiguity and the relative “invisibility” of cultural studies underscore not only the urgent need to identify its socially salient focus but also highlight the imperative to modernize approaches to the professional classification of humanitarian disciplines more broadly. This challenge entails, on the one hand, addressing the systemic disjunction between education and employment structures, whereby specialist training does not align with available occupational opportunities. On the other hand, it necessitates a paradigmatic shift in the conceptualization of culture—from being regarded primarily as an object of consumption and administrative control toward its recognition as a sphere of meaning-making and value realization, supported by adequate theoretical frameworks and practical mechanisms.

Keywords: cultural studies, cultural research, institutionalization, profession, competencies, cultural studies education, labor market, professional identity, educational standards.